

РЕЦЕНЗИЯ

от доц д-р Наум Илиев Кайчев

за дисертационния труд на Димитър Тодоров Петров

на тема:

„Албанците в Република Македония - на ръба на две столетия, на границата между три държави. Проблеми на политическата и социалната трансформация на общността – края на XX и началото на XXI век“.

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ в
професионално направление 2.2. История и Археология

Съвременното развитие на албанската общност в Република Македония (РМ) е актуална и значима тема, която не е достатъчно проучена и осмислена не само в България, но и в регионален и световен мащаб. Толкова по-уместно е, че г-н Димитър Т. Петров е разработил, написал и представил за обсъждане дисертационен труд, който се вписва именно в този тематичен спектър.

Предложеният за защита ръкопис се състои от 220 страници, а заедно със списъка на използваната литература и приложенията (главно схеми, карти, фотографски и други илюстрации) достига до 253 страници. Те са структурирани в увод, четири глави и заключение.

В увода дисертантът систематично излага предмета и основните цели на изследването, както и конкретните въпроси и проблеми, изяснени в съответните глави. Още тук г-н Петров е посочил използваните от него методи и подход, които освен стандартните историографски анализи включват теренни етнографски проучвания.. Изложени са използваните извори, които са главно публикувани официални данни и медийни публикации в различни интернет ресурси. Използвани са също ограничен брой документи от фонда на МВРИ в Централния държавен архив. Особено впечатление прави нестандартното боравене с архивни материали от теренни проучвания в РМ, съхранявани в ИЕФЕМ към БАН. Дисертантът показва задълбочени познания за българските проучвания на албанската общност във Вардарска Македония, както и на голяма част от аналогичната литература в РМ. Наред с познанието на някои англоезични публикации, именно това е основата, която е позволила на г-н Петров да разкрие основната проблематика на работата и да отговори на основните въпроси, които си е поставил.

Първа глава „Теоретични перспективи“ систематизира и предава някои от установените в световната хуманитаристика концепции за понятия като етническа идентичност, етническа група и малцинство, национализъм, етнически стереотипи, етнически конфликти. В нея дисертантът старателно е предал част от многобройните тези в литературата. Според нас тази част от работата е най-проблематична по две основни причини. Значителна част от главата се базира не на оригиналните трудове на световните теоретици за етноса, нацията и национализма, а на преразказване на техните тези от втора ръка, посредством публикации на автори от Република Македония като Фросина Ременски, Мария Ташева и Владимир Ортаковски. Съответно в тази глава не виждаме пряк диалог с важни имена в това поле като Ернст Гелнър,

Джон Армстронг, Бенедикт Андерсън и дори с иначе споменавания в текста Юрий Бромлей. Втората и по-важна забележка е, че по наше мнение тази обемна глава стои до голяма степен самоцелно и изолирано, тъй като в последвалата същинска емпирична част от дисертацията срещаме много малко елементи на теоретичен анализ, свързан или произлязъл от изложеното в нея.

Следващата глава, посветена на географското разпространение, традиционната социална организация и историческото минало на албанците във Вардарска Македония след 1878 г. в по-голямата си част е обзорна и има уводен характер към същинската тема на дисертацията. Отрадно впечатление прави ползването на непубликувани български външнополитически документи от Тирана и Битоля от периода на Втората световна война, които позволяват да се създаде автентична оригинална картина за италианските намерения и българо-албано-италианските отношения през драматичните години 1941–1943. Според дисертанта италианските власти умело използват и подклаждат албанския национализъм и противопоставяйки го на „българската опасност“ от изток, намират допълнителна опора за стабилизация на властта си от източната страна на Адриатическо море. В следвоенния период е проследена динамиката на демографското развитие на албанците като цяло в Югославска Македония и в конкретика по отделни общини, проследена е промяната на техния официален статут.

Като цяло тази глава помага за навлизането в основната проблематика на дисертацията и логично се вписва в нейната композиция. При все това, независимо от нейния непретендиращ за изчерпателност обзорен характер, не може да не се отбележат някои изпъкнали пропуски. Например, въпреки че е представен статутът на албанците в конституциите на югославската македонска република от 1946 и от 1963 г., както и в тази на новата РМ от 1991 г., това не е направено за конституцията на СР

Македония от 1974 г., нито за нейни промени от 1989 г., които са насочени именно срещу албанската общност (промените от 1989 г. са споменати едва в по-късната трета глава на с. 123, но отново бегло и неизяснено, а конституцията от 1974 г. – чак в четвърта глава, с. 168). Пропускът е още по-необясним, след като колега албански историк от Тетовския университет при интервю с дисертанта му е обърнал внимание именно върху ключовото значение на този проблем (с. 192). По наше мнение е проблематичен смисълът от общия преглед на политическата история на албанците в РМ през 1991–2016 г. (последният, осми параграф, или стр. 104–114), след като точно тази проблематика в детайли се разработва в следващата, трета глава.

Същността на дисертацията са последните две глави, трета и четвърта, които излагат последователно политическото и социално развитие на албанската общност в СРМ и РМ от 1990 до 2011 г. В трета глава „Обществено-политически отношения сред албанците в РМ в края на ХХ и началото на ХХІ век“ авторът е ползвал част от периодиката и достъпните в интернет ресурси – нормативни актове, статистически данни и др., специализирана литература от България, РМ, и чужбина, но също така е успял да консултира и собствената гледна точка на албанската македонска историография в лицето на Зекирия Реджепи – всичко това му е позволило да изгради осмислено и балансирано представяне на развитието на общността в рамките на политическата система на новата държава. Проследена е еволюцията и трансформацията на всички албански политически партии, с особено детайлно вглеждане в парламентарните избори през 2011 г., които авторът е наблюдавал лично на място. В тази глава неуместно стои единствено последният половинстрианичен подпараграф, в които амбициозното заглавие „изводи (за изборите от 2011)“ не успява да бъде задоволено (с. 159).

Най-приносна е последната глава от дисертацията, посветена на социалните промени сред албанската общност. В нея дисертантът освен разнообразната литература, включително скорошните текстове и архивни изследователски материали на младия колега етнолог Ивайло Марков, се опира също на собствени теренни проучвания, проведени през май-юни 2011 г. и включващи интервюта с албанци с различен социален статус, проведени в няколко части на РМ. Благодарение на тях дисертантът успява да проникне убедително вътре в света на общността. Прави впечатление компетентното боравене със статистическите данни и с литературата, свързана с тях – например при извличане на данните за раждаемостта сред различните общности в Република Македония, при което изпъква нарастващата през 60-80-те години на ХХ век, но стабилизираната през ХХI век раждаемост на албанската общност на около 34-33 процента спрямо цялото население на РМ (с. 184). Анализът на тези обективни показатели се допълва с лично и проникновено вникване в света на македонските албанци посредством персонални наблюдения и интервюта и задълбочено проучване на сходни етнологички проучвания и материали. Според автора през изследвания период след 1991 г. общността претърпява дълбоки социокултурни изменения, свързани с повишената роля на временната и по-постоянна трудова миграция на запад, влиянието на съселаните-сънародници от Западна Европа върху цялата общност, промененият политически статус и социално-икономическа тежест на общността в РМ, както и цялостните общоевропейски модернизационни и постмодернизационни процеси. В най-завършен вид това се наблюдава в променящите се семейни структури, отношения и ценности, които започват да се доближават до общоевропейските, включително и до тези на македонското славянското население на РМ. Успешно и оригинално е представена една много важна институция за взаимовръзката между албанската общност и македонската държава – общините от селски тип,

намиращи се под контрола на албанските партии. Нека не забравяме, че до местните избори през 2013 г. всички „албански“ общини на РМ, с изключение на три-четири (Тетово, Гостивар, Струга, също донякъде Дебър), и на две общини, част от град Скопие – Чаир и Сарай, бяха малки и селски, не можещи да обслужат нуждите на своите граждани, което е автентично разкрито и показано от г-н Д. Петров (с. 160–165).

Като цяло текстът успешно пресъздава и анализира темата на дисертационния труд благодарение на владеенето на основната литература по проблематиката, издадена в България, Р. Македония и отчасти в чужбина, на ползването на различни извори, достъпни чрез интернет-източници, на отделни непубликувани документи и на собствени теренни проучвания. Като приноси моменти бихме могли да открием разкриването на някои елементи от италиано-албанско-българските отношения през Втората световна война и анализа на социалната трансформация на албанската общност, представен в последната глава. Не на последно място бихме искали да отбележим правилния български език на дисертацията. Добрите езикови и литературни заложби на автора са му позволили да изгради увлекателни и вълнуващи сегменти от текста.

Авторефератът отразява коректно целите, структурата, съдържанието и основните изводи на дисертационния труд. Като докторант на Исторически факултет Димитър Петров е участвал активно в научния живот, включително със собствен специализиран интернет сайт, със съобщения в различни научни форуми, които са резултирали в три публикации по темата на дисертацията.

Към дисертационния труд биха могли да бъдат изказани и някои по-конкретни забележки, свързани с отделни неточности. Така например

терминът „Южна Сърбия“ налаган от междувоенното югославско кралство включва не само Вардарска Македония (както се твърди на с. 83), но и всички други новопридобити след 1912 г. територии, т.е. също така и Косово и бившия Новопазарски санджак. В района на Охрид и Струга албанската общност се състои не от тоски (с. 72), а предимно от геги. Югославска Македония приема официалното име НР Македония не през април 1945 г. (с. 94), а с конституцията на ФНРЮ от 31.01.1946 г. В първото правителство на РМ, начело с проф. Никола Ключев, албанската ПДП е представена не само с министър на труда и социалната политика (с. 105, 125), но също така с вицепремиер и с министър без ресор. Втората по значение централа в енергийната система на РМ не се нарича „Олойсме“ (с. 164), а Осломей. Проектът „Скопие 2014“ е лансиран от управляващата гарнитура на ВМРО-ДПМНЕ не през 2008 г. (с. 152), а през 2009 г. Разликата не е случайна, тъй като до местните избори през 2009 г. кметските управи на град Скопие и нейната община „Център“ се държат от независими центристски кметове, съответно Трифон Костовски и Виолета Аларова, които са пречка пред така означените идеологически и финансови схеми на управляващите около ДПМНЕ на Никола Груевски.

На някои места самият дисертант не е прецизирал докрай текста и е допуснал неточности за термини или данни, които иначе правилно е посочил на други места. Така например албанците в НР Македония през 1948 г. не са 95 500 души (както е посочено на с. 167), а над 197 хил. (както коректно е отбелязано на с. 103 и в приложението на с. 243), съответно техният процент през 1961 г. не е 10 (с. 97), а 13 (с. 103 и 243). Парадоксално, на една и съща страница (с.100) е употребено точното („социалистическа“) и неправилно („съюзна“) название за автономната покрайнина Косово.

В заключение, въпреки горепосочените забележки към изследването, оценявам положително дисертационния труд и подкрепям Уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“ на г-н Димитър Т. Петров.

София, 5 септември 2017 г.

(доц. д-р Н. Кайчев)